

ઈન્ટરનેટ અતિક્રમણ -એક સમાજશાસ્ત્રીય વિશ્લેષણ

પ્રસ્તાવના

માનવીએ પૃથ્વી પર અવતરણ સમયથી સંદેશા આપવા માટે અલગ- અલગ માધ્યમ અપનાવ્યા. તેમાં કાળક્રમે પરિવર્તન થતાં ગયા. આજે આધુનિક ટેકનોલોજી વિકાસને કારણે, સંચાર માધ્યમોના કારણે દુનિયા નાની બની ગઈ છે એમ કહી શકાય, જેમાં સ્થળાંતર કર્યા સિવાય સંદેશો મોકલી કે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. સંચાર પ્રણાલીમાં પહેલી મહત્વની શોધ દુરસંચારની હતી. રેડીયો, ટેલીવિઝન, ફેક્સ અને ઈન્ટરનેટના વિકાસે સંચાર - પ્રસારને બધા માટે સરળ બનાવી દીધું છે . તેનાથી સમય અને સ્થળની બધી મુશ્કેલીઓ દુર થઈ ગઈ છે. આજે દિન -પ્રતિદિન ઈન્ટરનેટનો વ્યાપ ખુબ ઝડપથી વધતો જાય છે.

ઈન્ટરનેટ કોઈ સ્થાનિક વિસ્તારથી માંડી સમગ્ર વિશ્વ સુધી વિસ્તારી શકાય છે. પૃથ્વીની બહાર જતા અવકાશયાનોને પણ ઈન્ટરનેટ સાથે જોડી શકાય છે. કારણકે અવકાશયાનમાં કમ્પ્યુટર હોય છે અને તે સંદેશ માટે ઉપગ્રહ સાથે સંપર્કમાં રહેતું હોય છે.વિશ્વને આવરી લેતા ઈન્ટરનેટને world wide web થી ઓળખવામાં આવે છે. એને ટૂંકમાં www અથવા web થી ઓળખવામાં આવે છે.

ઈન્ટરનેટ શું છે?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર ઘણી બધી રીતે આપી શકાય તેમ છે. અમુક માણસો માટે મનોરંજન છે, તો બીજાઓ માટે એ સંશોધનનું કાર્ય છે, અથવા સાધન છે, અમુક માટે તો એ પૈસા પેદા કરવા માટેની સોનાની ખાણ છે. આમ છતાં, તેનો સરળમાં સરળ પ્રત્યુત્તર એ છે કે, તે નેટવર્કસ નું નેટવર્ક છે. ઈન્ટરનેટની સહાય દ્વારા વિશ્વના કોઈ પણ ખૂણેથી આપણે મહિતિ મેળવી શકીએ છીએ અને તે પણ વિષય પર. આ ઉપરાંત સોસ્યલ નેટવર્ક, ગેમ, ખરીદી -વેચાણ, નું મહત્વનું મધ્યમ બન્યું છે.

ઈન્ટરનેટ નો અર્થ :

ઈન્ટરનેટ એટલે "કોઈ એક માધ્યમ સંસ્થા દ્વારા ટેલીફોનની મદદથી અથવા સ્વતંત્ર સંદેશાવ્યવહારની મદદથી સંદેશા વ્યવહાર માટે રચાયેલા કોમ્પ્યુટરનું જાળું"

ઈન્ટરનેટનો ઉદભવ તથા વિકાસ

સૌપ્રથમ ઈ.સ.૧૯૬૪ માં કમ્પ્યુટરકોમ્યુનિકેશન નેટવર્ક આધારિત કમ્પ્યુટરના જોડાણની કલ્પના પોલ બેરેન નામના સંશોધકે કરી હતી. સૌપ્રથમ ઈન્ટરનેટની શરૂઆત તારીખ ૦૨.૦૧.૧૯૬૯ માં અમેરિકામાં "એડવાન્સ રિસર્ચ પ્રોજેક્ટ

એજન્સી નેટવર્ક" ની શરૂઆતને ઇન્ટરનેટની શરૂઆતનો તબક્કો ગણવામાં આવે છે. આર્યાનેટ પ્રોજેક્ટ કે જે પાછળથી "ડીફેન્સ એડવાન્સ રિચાર્જ પ્રોજેક્ટ એજન્સી નેટવર્ક"માં ફેરવાઈ ગયેલ. આ જોડાણનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય સંરક્ષણને લગતી બાબતોમાં તેના મુખ્ય મથક અને તેના અનુમથકો સંશોધન કેન્દ્રોને કમ્પ્યુટરના જોડાણો થકી સાંકળવાનો હતો. આમ જુદા-જુદા સ્થળો પરના કમ્પ્યુટરના આ જોડાણને આર્યાનેટ સાઈટ તરીકે ઓળખમાં આવી હતી. આ આર્યાનેટની રચના અને ઉદ્દેશ્ય સને- ૧૯૮૩ સુધી જ કાર્યરત રહી આર્યાનેટનું વિભાજન સને ૧૯૮૩ માં મીલનેટ અને આર્યાનેટ એમ બે જુદા-જુદા કાર્યો માટે થયું. જેમાં આર્યાનેટ વધુ સમય રહ્યું નહીં અને નેશનલ સાયન્સ ફાઉન્ડેશનના સ્વતંત્ર જોડાણ સાથે એકીકરણ થયું. જ્યારે મીલનેટ જોડાણ ડીફેન્સ ડેટા નેટવર્કમાં ભળી ગયું. આ નવી જોડાણ રચનાને કારણે માહિતીની આપ-લેની ઝડપ વધી, રૂપરેખામાં સુધારા થયા, મર્યાદાઓ દૂર થઈ. જેને કારણે જોડાણોનો વ્યાપ વધ્યો. આમ, ઇન્ટરનેટના પૂર્ણ વિકાસમાં નેશનલ સાયન્સ ફાઉન્ડેશનનો ફાળો મુખ્ય ગણાય છે. ઇન્ટરનેટ પર માહિતી ધરાવતા કમ્પ્યુટરો અને ગ્રાહક સર્વર જેવા ખ્યાલો વિન્ટર કફ નામના વ્યક્તિએ મુક્યા કે જેને ઇન્ટરનેટના પ્રણેતા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

ભારતમાં ઇન્ટરનેટની શરૂઆત

ભારતમાં ઇન્ટરનેટની શરૂઆત ૧૫-ઓગસ્ટ-૧૯૯૫માં વાણીજ્ય હેતુ માટે થઈ, શરૂઆતના વર્ષોમાં આ સેવા શૈક્ષણિક હેતુસર હતી, જેનો લાભ સંશોધન વિભાગો, યુનિવર્સિટીઓ કે પછી મોટા ઔદ્યોગિક ગૃહો લેતા હતા. દેશોમાં ઇન્ટરનેટ સેવા મુખ્યત્વે ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ ઇલેક્ટ્રોનિક દ્વારા સંચાલીત કે જે એજ્યુકેશન રીસર્ચ નેટવર્ક અને નેશનલ ઇન્ફોર્મેટિક સેન્ટર દ્વારા સંચાલીત કે જે સરકારી સંસ્થાઓ શિક્ષણ સાથે સંકળાયેલા વિભાગો, સંશોધન કેન્દ્રો વગેરે માટે કાર્યરત છે. એજ્યુકેશન રીસર્ચ નેટવર્ક ની શરૂઆત ૧૯૮૬માં ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ ઇલેક્ટ્રોનિક દ્વારા ભારત સરકાર અને યુનાઇટેડ નેશન ડેવલોપમેન્ટની નાણાકીય સહાયથી શરૂ થયેલ. આ સિવાય ઇન્ટરનેટ સેવા પ્રાપ્ત કરવા માટે Bsnl, mtnl, આજે મોબાઇલની દરેક કંપની વર્તમાન સમયે કાર્યરત છે.

ઇન્ટરનેટની ઉપયોગીતા

- વિશ્વભરના નવા સર્જનો, વિચારો, વિવેચનોની માહિતી સચિત્ર તથા સમગ્ર ઇતિહાસ જાણવા .
- બસ, ટ્રેન , હવાઈસેવા, બેંક સેવાઓ, તેમજ સરકારી ઓફિસોની વડી ઓફિસો સાથે જોડાણ તથા ખાનગી સંસ્થાઓમાં ઉપયોગી .
- તબીબીક્ષેત્ર અને વિજ્ઞાનક્ષેત્રે ઉડાણપૂર્વકની માહિતી મેળવવા.
- શિક્ષણ સંબધી, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક-મનોરંજન ક્ષેત્રે માહિતી મેળવવા.
- સંશોધીય માળખાનો એક ભાગ તરીકે.
- પ્રત્યાયનનો સ્ત્રોત

ભારતમાં ઈન્ટરનેટ યુઝર્સ

ભારત દેશ વસ્તીની દ્રષ્ટિએ ચીન પછી દ્વિતીય ક્રમે છે. ૧૨૧.૭૦ કરોડનો વસ્તીમાં ૨૦૧૭માં ૩૩ કરોડ ૭૦ લાખ ઈન્ટરનેટનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે જે કુલ વસ્તીના ૨૮% જેટલી છે. એક સર્વે અનુસાર ૨૦૨૨ સુધીમાં ઈન્ટરનેટ ઉપભોગતા ૫૫ કરોડ જેટલી થઈ જશે. Global system mobile Association અનુસાર ૨૦૧૭માં સ્માર્ટ ફોનના ઉપયોગમાં પણ ભારત ચીન પછી બીજા ક્રમે છે દુનિયામાં કુલ ૫૦૦ કરોડ સ્માર્ટ ફોન ઉપભોગતા માંથી ૧૦૦ કરોડ ભારતીય ઉપભોગતા છે જે દર્શાવે છે કે ઈન્ટરનેટ આજે સામાન્ય માનવીના હાથનું એક અતુટ સાધન અને જીવનશૈલીનો ભાગ બન્યો છે. ઈન્ટરનેટનો વધુ પડતું ઉપયોગએ શારીરિક, માનસીક સામાજિક , તથા સંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે સમસ્યાઓ પણ ઉત્પન્ન થઈ છે.

ઈન્ટરનેટ અતિક્રમણ : શારીરિક સ્વસ્થ્ય પર અસરો

ઈન્ટરનેટ અને સ્માર્ટફોનના અતિરિક્ત ઉપયોગથી સ્માર્ટ ફોન બ્લાઇન્ડનેશ આવી રહી છે, માનવીએ સવારે જાગી ને પ્રથમ અને સુતા પહેલા મોબાઇલ ચેક કરવાની આદતો , રાત્રે અંધારામાં મોડે સુધી ઈન્ટરનેટ સ્ક્રીનની આદતોના કારણે અસ્થાયી અંધાપાની સમસ્યા જોવા મળી છે જેમાં ૧૫-૨૦ મિનીટ રોશની જઈ શકે છે. આ ઉપરાંત ગરદન, હાથની આંગળીઓ, કરોડરજ્જુ ને પણ નુકશાન પહોંચે છે.

All India Institute of Medical Sciences ના સંશોધન અનુસાર ૧૦ વર્ષથી વધુ સમયગાળા મોબાઇલના ઉપયોગથી બ્રેઈન ટ્યુમરનું જોખમ ૩૩% વધી જાય છે. મોબાઇલના રેડિયેશન કેન્સરનું કારણ થઈ શકે તેમ છે. ઈજરાઈલ દેશની હાદસા કોલેજનાં પ્રો. દેવરા ડેવિસના સંશોધન અનુસાર મોબાઇલના અતિરિક્ત ઉપયોગથી પુરુષોના સ્પમ કાઉન્ટ ઘટે છે, ગર્ભવતી મહિલા પર વિપરીત અસર પડે છે જે બાળકના મગજના આકાર નાનો થાય છે અને એ બાળક હાઈપર એક્ટીવીટીનો શિકાર બને છે.

ઈન્ટરનેટ અતિક્રમણ : માનસિક સ્વાસ્થ્ય પર અસરો

ઈન્ટરનેટએ હવા, પાણી , ખોરાકની જેમ પ્રાથમિક જરૂરીયાત બનતી જાય છે, આજે માનવી મકાન, આર્થિક સંપત્તિ વગર ચલાવી શકે છે, પરંતુ ઈન્ટરનેટ વગર જીવનની કલ્પના અશક્ય હોય તેમ જીવનનો અભિન્ન અંગ બની ગયું છે. ૨૦૧૬ ના બાળકો થી લઈ વૃદ્ધાવસ્થા સુધી તેનો ઉપયોગ એક નશો બનતો જતો હોય જેમ સંશોધનો દર્શાવી રહ્યા છે. [ipsos] એ ૨૩ દેશના ૧૮૧૮૦ લોકો પર સંશોધન કરી તારણોમાં જણવ્યું ૮૧% ભારતીય ઈન્ટરનેટ વગર જીવનની કલ્પના કરી શકતા નથી , ૭૮% અમેરિકન બીજા ક્રમે હતા.

નોમોફોબિયા : આ પ્રકારનો ફોબિયામાં મોબાઇલ વગર ણ રહી શકે, બેટરી પૂરી થવાથી બેચેની, દર થોડી ક્ષણે મોબાઇલ ચેક કરતું રહેવું, કવરેજ બહાર જતા ચીડચીડા બની જવું જેવા લક્ષણો જોવા મળે છે.

ફોમોફોબિયા : ફીઅર્સ ઓફ મિસિંગ આઉટ જેમાં બહારની દુનિયામાં ચાલતી ગતીવિધિ થી બેખબર રહેશે આવું વિચારવાથી ગભરાટ થાય છે.

ફેન્ટમ ફોન સીન્ડ્રોમ: અચાનક મોબાઇલની રીંગ સંભળાય એવું લાગે છે, જેને રીંગજાઈટીક નો શિકાર થવા લાગે છે.

Times મેગેજીન રીપોર્ટ અનુસાર:

૬૮% લોકો સુવાના સમયે પોતાના મોબાઈલ ફોન ચેક કરે છે

૨૦% લોકો દર ૧૦ મિનીટે પોતાના મોબાઈલ ફોન ચેક કરે છે.

૪૪% લોકો તકીયાના પાસેજ મોબાઈલ રાખીને સુવે છે.

Public library of science અનુસાર:

જેટલું વધુ ફેસબુક ઉપયોગ કરે છે, સાચા જીવનમાં એટલા જ વધુ હતાશા અનુભવે છે.

ઈન્ટરનેટ અતિક્રમણ : સામાજિક જીવન પર અસરો

જેટલું આજના માનવીએ ફોન રિચાર્જ કરવાનું મહત્વનું બન્યું છે, તેટલું જ સામાજિક સંબંધો ને રિચાર્જ કરવાની આવશ્યકતા વધી છે. બાળકોને સોસ્યલ નેટવર્ક કરતા વધુ જરૂરી, વાસ્તવિક જીવનમાં સંસ્કારી અને યોગ્ય નાગરિક બનાવવાની તાતી જરૂરિયાતો ઉભી થઈ છે. ફેસબુકની દીવાલો પર પોસ્ટ કરતા, દિલોની દિવાલો પર લખી શકે તેવા વાતાવરણ સર્જવાની ખાસ જરૂરિયાત છે. કારણકે આજે બાળકો નાની ઉંમરમાં પોર્નસાઈટમાં પોતાનું બાળપણનો ખજાનો ગુમાવી રહ્યો છે. વળી, માતાપિતા, વડીલો જોડે સમય વ્યતીત કરવો એ કંટાળાજનક માની રહ્યા છે. પત્ની-પત્ની ના હુફાળા સંબંધો આજે પોતપોતાના પાસવર્ડ માં કેદ બની ગયા છે. બાળકો બ્લુવ્હેલ ગેમ રમીને આત્મહત્યા કરી રહ્યા છે. જે દર્શાવે છે કે સમાજીક્રમણ, પારિવારિક સંબંધો, સ્વસ્થ સામાજિક સંબંધો જોખમાય રહ્યા છે. જે અતિ ગંભીર બાબત છે.

Understanding Society: રીપોર્ટ અનુસાર

૩૩લાક ઈન્ટરનેટ ઉપયોગ કરવા વાળા ૪૪% બાળકો અઠવાડિયામાં પોતાની માતા સાથે ઝઘડો કરતા હતા. ઈન્ટરનેટનો ઉપયોગ ના કરતા બાળકો ૨૦% પોતાની માતા સાથે અઠવાડિયામાં લડે છે.

૩૦૬૫ બાળકોમાંથી ૪૭% બાળકો પોતાના દેખાવ થી નાખુશ હતા જેઓ સોસ્યલ સાઈટનો ઉપયોગ કરતા હતા. જ્યારે ૮૨% બાળકો પોતાના દેખાવ થી સંતુષ્ટ હતા જેઓ સોસ્યલ સાઈટનો ઉપયોગ નહતા કરતા. જે દર્શાવે છે કે ઈન્ટરનેટ અતિક્રમણની અસરએ સામાજિક સંબંધોમાં પણ સમસ્યારૂપ બની શકે છે.

ઈન્ટરનેટ અતિક્રમણના ઉપાયો

૧) યોગાસનને જીવનશૈલી તરીકે અપનાવું ૨) detox centre નો વ્યાપ વધારવો ૩) વાસ્તવિક સંબંધોને અર્થપૂર્ણ બનાવવા, ૪) બાળકોના ઈન્ટરનેટ ગતિવિધી પર વાલીઓ એ નજર રાખવી ૪) જરૂરિયાત અને જ્ઞાનાત્મક પ્રવૃત્તિ પુરતો માર્યાદિત ઉપયોગ કરવો ૫) જીવનમાં રમત ગમત અને શોખ કેળવવો ૬) વેકેશન અને આરામના દિવસોમાં ડીજીટલ ઉપકરણો થી દુર રહેવું ૭) દિવસમાં નિશ્ચિત સમય પુરતો જ ઉપયોગ કરવો .૮) પરિવાર મિત્રો સાથે ગુણાત્મક સમય પસાર કરવો ૯) સેલ્ફી માત્ર ઈન્ટરનેટની લાઇક કરતા જીવનની સુંદર યાદ બની જાય તેવા પ્રયાસો કરવા જોઈએ.

સમાપન : ઈન્ટરનેટ ૨૧મી સદીને વિકાસવન્તી બનાવી છે દરેક ક્ષેત્રમાં તેનો ફાળો રહ્યો છે સાથે જ કેટલાક ગંભીર પરિણામો સર્જાયા છે, માટે માનવીએ વિવેકબુદ્ધિ પૂર્વક ઉપયોગ કરવાની જેથી ખરા અર્થમાં સ્માર્ટ ગેઝેટ્સ ઉપયોગ કરતા માનવી સ્માર્ટ ઈન્ટરનેટ મેનેજમેન્ટ કરી શકે . ટેકનોલોજી નો ઉપયોગ કરવો જોઈએ પરતું તેના ગુલામ નહીં.

સંદર્ભ સૂચી

- I. યોગેન્દ્ર જાની : ઈન્ટરનેટ આજની અનિવાર્યતા : આદર્શ પ્રકાશન
- II. પ્રો.રમણીક ભટ્ટી: સમૂહ પ્રત્યાયનનું સમાજશાસ્ત્ર : યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ
- III. ડૉ.નગીન ત્રિવેદી : સંચાર માધ્યમ : આર.આર.શેઠની કંપની
- IV. ડૉ.ચંદ્રકાન્ત મહેતા : સંચાર માધ્યમ સંશોધન : ગુર્જર ગર્ભરત્ન કાર્યાલય
- V. Daily news analysis: zee news: 13 march 2017. 06/jan/2018
- VI. www.iqsc-culture.org

*****

Vyas Radhika Maheshchandra
Maharaja Krishnkumarsinhji Bhavnagar University

Copyright © 2012 – 2018 KCG. All Rights Reserved. | Powered By: Knowledge Consortium of Gujarat